

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора економічних наук, професора Маршавіна Ю. М.
на дисертаційну роботу Ільїч Людмили Миколаївни
на тему: «Структурні трансформації транзитивного ринку праці:
теорія і методологія регулювання», подану на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 - демографія,
економіка праці, соціальна економіка і політика

1. Актуальність теми дослідження

Ринок праці України періоду ринкових перетворень формувався спонтанно під впливом різновекторних соціальних, економічних і політичних процесів, багато в чому стихійно. У практиці регулювання національного ринку праці зазвичай вирішуються сьогоденні, хоча і вкрай гострі питання. Результати аналізу свідчать про серйозні деформації сфери зайнятості. Зокрема йдеться про недосконалість галузевої та регіональної структури зайнятості, незбалансованість попиту на професії та підготовку кадрів у закладах освіти, тінізацію зайнятості, вкрай низький рівень реальної зарплати, відсутність належної охорони праці і т.п. Недостатня вивченість означених питань, потреба у науковому обґрунтуванні функціонування транзитивного ринку праці, нових інноваційних методів збалансованості засобів і методів його регулювання, необхідність забезпечення їх системності та скоординованості зумовлюють актуальність і важливість теми дослідження Ільїч Людмили Миколаївни «Структурні трансформації транзитивного ринку праці: теорія і методологія регулювання».

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження зв'язане з науково-дослідними темами, які виконувалися в Інституті демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, зокрема з науково-дослідними роботами відділу соціальних проблем ринку праці: «Модернізація соціальних функцій держави» (I етап: «Модернізація освітніх функцій держави в контексті формування та реалізації економічної та соціальної активності населення», номер державної

реєстрації 0113U0045, 2013 р.). Здобувачем розроблено пріоритетні напрями модернізації національної системи профільної освіти; «Соціальні інновації: потенціал та реалізація» (номер державної реєстрації 0114U004071, 2014 р.), визначено причини відтоку талантів та розроблено систему заходів щодо забезпечення стійкого розвитку інноваційного людського капіталу; «Інноваційні перспективи структурних трансформацій ринку праці в умовах модернізації економіки» (номер державної реєстрації 0112U006751, 2013–2015 рр.), у межах наукової теми «Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку в Україні» (номер державної реєстрації 0116U007185, 2016 р.) здобувачем узагальнено теоретичні підходи до вивчення проблем формування інноваційної зайнятості, визначено основні тенденції й закономірності структурних зрушень на ринку праці та розроблено заходи щодо удосконалення технологій роботи Державної служби зайнятості України.

3. Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз дисертаційної роботи Ільч Л.М. показав, що вона є системним дослідженням теоретико-методологічних засад структурних трансформацій транзитивного ринку праці та його регулювання. Сформульовані в роботі основні положення, висновки і рекомендації є науково обґрунтованими і достовірними. Вони базуються на наукових фундаментальних положеннях теорій та концепцій вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Здобувачем опрацьована значна кількість наукової літератури, сучасних фахових економічних видань, офіційної статистики та матеріалів з проблем регулювання ринку праці, соціологічних опитувань.

Комплексність дослідження, обґрунтованість висновків та рекомендацій зумовило використання цілої низки загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, перш за все таких, як аналіз, синтез, історичний, абстрактно-логічний, класифікаційно-аналітичний, діалектичний методи, табличний, графоаналітичний та економіко-математичний, а також спеціальних методів –

спостереження, порівняння і зведення даних, статистичного моделювання, експертних оцінок та класифікації.

Основні наукові положення перевірені та підсилені розрахунками, які представлені у вигляді графіків та таблиць. Достовірність теоретичних розробок і практичних рекомендацій автора підтверджується використанням результатів дисертації в діяльності органів державної влади, навчальних процесах закладів вищої освіти, досить повно викладено в друкованих працях, пройшли апробацію та схвалені на багатьох міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях. Аналіз дисертаційної роботи дає підстави для ствердження, що висновки впливають з основних положень дослідження і в основному відповідають сформульованим завданням, рекомендації мають теоретичну і практичну спрямованість та обґрунтовані у тексті роботи.

4. Зміст дисертації, її завершеність та оформлення

Основним результатом наукового дослідження Ільїч Л. М. є розроблення теоретико-методологічних, методичних і прикладних рекомендацій щодо дослідження структурних зрушень транзитивного ринку праці та наукове обґрунтування механізмів його регулювання за напрямками, що впливають із мети роботи та поставлених для її досягнення завдань (с. 28-29). Вивчення базових ознак, напрямів та характеристик структурних зрушень на транзитивному ринку праці здобувач здійснює в контексті соціально-економічного розвитку України.

У *першому розділі* автором узагальнено теоретичні засади дослідження сутності транзитивного ринку праці та критичних переходів робочої сили у сфері зайнятості (с. 39-57), поглиблено сутнісні характеристики базових понять, що характеризують динаміку розвитку ринку праці (с. 78-84), систематизовано основні методичні підходи до дослідження структурних трансформацій та класифіковано систему статистичних показників, які є найбільш прийнятними

для використання оцінки структурних зрушень за критеріями нормованості, універсальності, чутливості, спрямованості (с. 98-119).

У другому розділі проаналізовано результати структурних реформ в Україні за 1990-2017 рр. та особливості становлення національного ринку праці (с. 122-146). Досліджено трансформацію зайнятості в умовах реалізації інноваційної парадигми соціально-економічного розвитку (с. 146-164). Виконано комплексну оцінку структурних змін у попиті та пропозиції на працю (с. 165-205). Розглянуто методичні підходи до оцінювання освітньо-кваліфікаційних дисбалансів між попитом і пропозицією на ТРП (с. 205-229).

У третьому розділі автором розглядаються трансформаційні процеси на ринку освіти, які пов'язані з його модернізацією та формуванням нової освітньої парадигми (с. 233-254), а також висвітлено специфіку формування та надання освітніх послуг на сучасному етапі суспільного розвитку (с. 239-244). Науково обґрунтовано необхідність взаємодії суб'єктів ТРП та ринку освіти (с. 291-301), розглянуто основні індикатори такої взаємодії (с. 302-313).

У четвертому розділі проаналізовано структурні зрушення в системі кадрового забезпечення України (с. 316-366). Розроблено типологізацію освітньо-кваліфікаційної відповідності робочої сили потребам ТРП (с. 367-380) та методологію статистичного моделювання вертикальної і горизонтальної невідповідності робочої сили потребам ТРП (с. 381-397). За результатами комплексного аналізу реалізації структурних трансформацій на ринку праці сформовано оригінальний авторський підхід щодо визначення освітньої та кваліфікаційної відповідності робочої сили потребам транзитивного ринку праці, який дозволив отримати більш точні оцінки з позицій роботодавців та найманих працівників щодо відповідності існуючих освітньо-кваліфікаційних характеристик вимогам наявних робочих місць (с. 397-414).

У п'ятому розділі визначено основні стратегії управління соціальними ризиками на ТРП (с. 418-435), науково обґрунтовано механізм взаємодії ТРП та ринку освіти, визначено його організаційну структуру, мету, завдання, принципи, форми і методи співпраці соціальних партнерів (с. 436-456),

визначено способи активізації соціального діалогу у сфері збалансування попиту й пропозиції праці та розроблено механізм соціального партнерства в системі прогнозування кваліфікацій (с. 456-476), запропоновано технологію профілювання безробітного населення (476-487).

Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого роду наукових робіт. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. У мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють таблиці та графіки.

5. Основні положення та наукова новизна дослідження

Аналіз теоретичних, методичних і практичних результатів проведеного Ільїч Л.М. наукового пошуку з проблем теоретико-методологічних і практичних засад структурних трансформацій транзитивного ринку праці та його регулювання дає підстави для висновку, що більшість авторських здобутків має наукову новизну різного ступеня складності.

Оригінальний авторський підхід до вирішення поставлених завдань дав змогу сформулювати теоретико-методологічне підґрунтя для дослідження структурних трансформацій транзитивного ринку праці, методичний інструментарій для визначення освітньо-кваліфікаційних дисбалансів; створити прикладне інформаційно-аналітичне забезпечення для прийняття управлінських рішень щодо збалансування попиту та пропозиції праці та розробити шляхи удосконалення механізму регулювання транзитивного ринку праці.

Автором сформульовано концептуальні положення щодо дослідження динаміки розвитку транзитивного ринку праці, транзиту робочої сили та соціальних ризиків, що з ним пов'язані, доведено необхідність та доцільність одночасного аналізу й вирішення завдань, пов'язаних з освітньо-кваліфікаційною невідповідністю робочої сили потребам робочих місць, що дало змогу визначити взаємозв'язок між освітньо-кваліфікаційними

характеристиками робочої сили та продуктивністю праці, а також побудувати матрицю збалансованості транзитивного ринку праці за окремими компетенціями.

До основних результатів, отриманих автором, які характеризуються науковою новизною, належать:

– розширено наукові знання щодо транзиту робочої сили від одного стану ділової активності до іншого та їх залежності від демографічних, медичних, освітньо-професійних, соціально-економічних чинників, що дає змогу конкретизувати стратегічні напрями мінімізації соціальних ризиків, пов'язаних з кожним переходом, розширює межі залучення робочої сили до ТРП та сприяє запобіганню соціальної маргіналізації населення (с. 42–51);

– розроблено теоретико-методологічні засади аналізу структурних зрушень ТРП з урахуванням транзиту робочої сили та її життєвих циклів, що сприяє розробці ефективних стратегій управління соціальними ризиками (с. 57–62);

– систематизовано основні методичні підходи до вимірювання освітньо-кваліфікаційної відповідності робочої сили потребам робочих місць, що дає змогу значно глибше аналізувати дисбаланс попиту та пропозиції на ТРП за освітою і кваліфікацією (с. 205–229);

– розроблено методичні засади оцінки освітньо-кваліфікаційних дисбалансів з використанням методів статистичного моделювання, що дає змогу визначати рівень невідповідності освітньо-кваліфікаційних характеристик робочої сили за освітою та зайнятістю у залежності від її основних характеристик – віку, статі, типу місцевості проживання, виду економічної діяльності, досліджувати стан, тенденції й закономірності у процесах збалансування попиту та пропозиції праці (с. 381–397);

– запропоновано авторський підхід до визначення освітньо-кваліфікаційної відповідності робочої сили потребам робочих місць, який

ґрунтується на суб'єктивному оцінюванні, дає змогу виявити дисбаланс між наявними та необхідними рівнями компетенцій працівників, рівень невідповідності за освітою і кваліфікацією, вплив надлишкової та недостатньої освіченості працівників на продуктивність праці (с. 397–414);

– удосконалено механізм взаємодії ТРП та ринку освіти, що, на відміну від наявного, базується на активізації соціального діалогу всіх зацікавлених сторін у збалансуванні попиту та пропозиції на кваліфіковану робочу силу (шляхом удосконалення національної системи кваліфікацій) і спрямований на забезпечення випереджувального розвитку й оновлення процесу підготовки (перепідготовки), підвищення кваліфікації кадрів відповідно до довгострокових планів соціально-економічного розвитку держави (с. 435–456);

– розроблено механізм соціального партнерства у сфері прогнозування кваліфікацій, який спрямований на реалізацію інтересів усіх соціальних партнерів з максимальним ступенем задоволення потреб кожного; підвищення якості моніторингу обох ринкових систем; створення достовірного інформаційного забезпечення для прийняття рішень щодо інвестицій у людський капітал на всіх рівнях, і базується на системній взаємодії усіх зацікавлених сторін у подоланні освітньо-кваліфікаційних дисбалансів на ТРП (с. 456–476);

– удосконалено та уточнено категоріальний апарат для дослідження елементів структури динаміки ТРП, зокрема дефініції: «структурне зрушення», «структурна трансформація», «структурна криза», «структурна перебудова», що сприяє розмежуванню етапів та рівнів трансформації структурних елементів у межах економічної системи та розширенню меж статистичного аналізу ТРП (с. 78–82), визначено дефініції «транзитивність ринку праці» та «транзитивний ринок праці» (с. 55–56) що сприяє розширенню наукових уявлень про функціонування ринку праці та його трансформацію.

Сформульовані автором положення, що характеризуються науковою новизною, мають системний характер та логічну побудову.

6. Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретична цінність роботи полягає у розробці теоретико-методологічних засад дослідження структурних зрушень транзитивного ринку праці та практичних рекомендацій з його регулювання. Наукову теоретичну значущість дослідження становлять запропоновані автором теоретико-методологічні засади регулювання критичних переходів на ТРП з урахуванням життєвих циклів людини, а також методологія дослідження освітньо-кваліфікаційних дисбалансів, що сприяє поглибленню аналізу взаємозв'язків в освіченості та кваліфікації робочої сили на мікро- й макрорівнях та вивченню їх впливу на продуктивність зайнятості. Це створює теоретичне підґрунтя для подальших досліджень ТРП і забезпечує методичну основу для формування ефективної політики його регулювання.

Практичне значення сформульованих автором у дисертації положень, висновків і рекомендацій полягає у тому, що вони знайшли впровадження на державному та регіональному рівнях, про що свідчать довідки Міністерства соціальної політики України (довідка про впровадження № 22693/0/217/27 від 22 листопада 2017 р.), Міністерства освіти та науки України (довідка про впровадження Лист № 3-665 від 26 червня 2018 р.), Федерації роботодавців України (довідка про впровадження № 17-1-520/1 від 11 грудня 2017 р.; довідка про впровадження 17-1-587 від 28 грудня 2017 р.), Державної служби зайнятості (Центрального апарату) (довідка про впровадження № 33/13/670017 від 27 листопада 2017 р.), Чернігівської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 03-03/6151 від 22 листопада 2017 р.).

Методологічні розробки дисертанта щодо оцінювання структурних зрушень ТРП та освітньо-кваліфікаційних дисбалансів між попитом і пропозицією праці використано при реалізації Програм стажування Академічного співтовариства М. Балудянського (довідка про впровадження від

7 квітня 2016 р., м. Кошице, Республіка Словаччина), а також у діяльності факультету міжнародних відносин Економічного університету в Братиславі (довідка про впровадження від 5 червня 2016 р., Республіка Словаччина).

Окремі положення та висновки дисертації використовуються у освітньому процесі факультету інформаційних технологій та управління Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка про впровадження №199-н від 22 грудня 2017 р.).

7. Повнота викладання результатів дослідження в опублікованих працях

Одержані результати дослідження, наукові положення та рекомендації дисертанта пройшли апробацію та схвалення на багатьох міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях та семінарах і відображені у значній кількості наукових праць, зокрема в індивідуальній монографії, 9 колективних монографіях, 10 статтях у вітчизняних наукових фахових виданнях (з яких одноосібних – 9), 29 статтях у вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз (з яких одноосібних – 24), 6 статтях у зарубіжних періодичних виданнях (у тому числі, внесених до переліку фахових видань відповідних країн – 3), 15 публікаціях в інших вітчизняних та закордонних виданнях. Опубліковані праці відображають основний зміст дисертації та положення, винесені дисертантом на захист.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів, одержаних дисертантом Л.М. Ільїч, слід вказати на деякі дискусійні положення та недоліки, які притаманні роботі:

1. Відповідно до авторського методологічного підходу дослідження структурних зрушень ТРП доцільно здійснювати з урахуванням циклічності економіки, транзиту робочої сили та її життєвих циклів (с.57-62). Водночас у тексті роботи чітко не розкрито взаємозв'язок стратегій управління соціальними

ризиками, що пов'язані з транзитом, з життєвими циклами робочої сили та особливості цього управління у різних фазах економічних циклів.

2. Окремі положення в роботі, які стосуються імперативів регулювання транзитивного ринку праці потребують більш детального обґрунтування. Зокрема, здобувач стверджує, що «регулювання транзитивного ринку праці має базуватися на поєднанні існуючих методів регулювання зайнятості з інноваційними, що сприятимуть забезпеченню гнучкості зайнятості» (с. 63). Водночас у роботі інноваційні методи регулювання транзитивного ринку праці проаналізовані поверхнево, як й механізм їх впливу на посилення гнучкості зайнятості в Україні.

3. В роботі недостатньо уваги приділено висвітленню основних пріоритетів розвитку інфраструктури ринку праці та розширення функціональних спроможностей Державної служби зайнятості, що пов'язаний з транзитом працездатного населення (с. 57-76). На мій погляд, конкретизація пропозицій щодо модернізації функцій державної служби зайнятості у напрямі пришвидшення транзиту робочої сили до зайнятості могла б скласти наукову новизну роботи.

4. При обґрунтованні здобувачем механізму взаємодії ТРП та ринку освіти (с. 435–456), визначено, зокрема 14 його принципів. На мій погляд, у переліку не всі позиції можна класифікувати як принципи (основне вихідне положення теорії, науки), частина з них є чинниками, умовами, вимогами. (с. 445–456). Автору варто було б згрупувати їх на загальні та спеціальні і більш ґрунтовно розробити спеціальні принципи, які сприяють ефективному функціонуванню механізму взаємодії цих двох ринків.

5. При аналізі методологічних аспектів наслідків структурних зрушень попиту та пропозиції на транзитивному ринку праці автору часто властиво описовість замість аналізу проблем, що заважає виробленню чіткої авторської позиції до них. Насамперед, це стосується дослідженню окремих положень сутності функціонування транзитивного ринку праці та імперативів його

регулювання (підрозділи 1.1 і 1.2), розгляду теоретичного базису дослідження освітньо-кваліфікаційної невідповідності попиту на професії та пропозиції робочої сили (теорії освітніх сигналів, конкуренції за робочі місця, кар'єрної мобільності, моделі привласнення та розподілу доходу) тощо (с. 188-205).

6. У роботі значна увага приділяється розгляду методичного інструментарію дослідження освітньо-кваліфікаційних дисбалансів. Автор виділяє чотири основні підходи до оцінки освітньо-кваліфікаційних дисбалансів: нормативний, статистичний, доходний, суб'єктивний (с. 205–229).

Однак для проведення діагностики освітньо-кваліфікаційної відповідності в Україні здобувач скористався лише двома з цих підходів (статистичним та суб'єктивним). Чи в достатній мірі вони посприяють формуванню інформаційної бази щодо прийняття управлінських рішень у системі узгодження кваліфікацій?

7. Розглядаючи систему підготовки кваліфікованих робітничих кадрів, здобувач звертає увагу на те, що підвищенню якості системи професійної освіти та забезпеченню її гнучкості сприятиме децентралізація професійної освіти (с. 359-366). Відомо, що цей процес вже розпочато. Але соціально-економічна ефективність реформування не проаналізована, не запропоновано методики цього аналізу. У роботі доцільно було б сказати про те, що потрібно вдосконалювати у процесі реформування, особливо у законодавчому забезпеченні та порядку фінансування ПТНЗ, щоб насправді забезпечити більшу автономію цих закладів.

Однак, висловлені зауваження принципово не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, окремі з них носять дискусійний характер, що можна вважати позитивною її характеристикою, додатковою мотивацією автора до подальших наукових пошуків.

9. Загальний висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць Ільч Л.М. на тему «Структурні трансформації транзитивного ринку праці: теорія і

методологія регулювання» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне й практичне значення. У роботі отримано нові наукові результати, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливої наукової проблеми удосконалення теоретико-методологічних та прикладних засад вивчення структурних трансформацій транзитивного ринку праці й розробки практичних рекомендацій щодо його регулювання.

За своїм змістом, структурою, оформленням та науковим доробком дана робота відповідає вимогам п. п. 9, 10, 12, 13 та 14 „Порядку присудження наукових ступенів" затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 р. зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. щодо докторських дисертацій та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо докторських дисертацій, а її автор – Ільч Людмила Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент

професор кафедри управління
персоналом та економіки праці
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана,
доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України

Ю. Маршавін

Маршавін Ю.М.

Маршавіна Ю.М. засвідчує:

Проректор

[Signature]

А.М. Колот